

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ HÁM ORTA ARNAWLÍ
BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI
ÁJINIYAZ ATINDAĞI NÓKIS MÁMLEKETLIK PEDAGOGIKALÍQ
INSTITUTÍ

TÁBIYIY PÁNLER fakulteti
XIMIYA OQÍTÍW METODIKASÍ kafedrası
5110300-Ximiya oqıtıw metodikası tálım baǵdarı talabası
HASANOVA MUXAYYO KOMIL QÍZINIŃ

PITKERIW QÁNIGELIK JUMÍSI

Tema: « Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoylatuǵın
didaktik talaplar » teması

Talaba:

İlimiy basshi:

Kafedra baslıǵı:

Hasanova M

Reymov Q

Reymov Q

Kafedra májlisiniń 2021-jıl ___-may sánesindegi
№ ___ protokoli menen qorgawǵa ruxsat berildi

MAZMUNI

Kirisiw	3
1.Adebiyatlarga sholiw	8
I-bap. Tiykargı bólim	11
1.1. Házirgi waqıttaǵı ximiya pánin oqıtıwdıń áhmiyetli máseleleri	11
1.2. Ximiyanı oqıtıw metodikası pániniń tiykargı maqseti	13
II-bap.2.1. Orta mekteplerde ximiyadan beriletuǵın bilimniń mazmunı	19
2.2. Ximiyalıq táliymat hám nızamlardı úyreniw	23
JUWMAQLAW	25
ÓMIR QÁWIPSIZLIGI	26
PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR	32

Kirisiw

Ózbekistan respublikasi gáresizlikke erisken soń mámleketimiz tamanınan alğa qoyılğan tiykarǵı máselelerdiń biri bilimlendiriw sistemasın házirgi zaman talaplarına sáykes qayta qarap shıǵıw kerek. Húkimetimiz tárepinen kadrlardı tayarlawdıń milliy baǵdarlaması islep shıǵılğan bolıp, bunda házirgi dáwir talabına sáykes bilimlendiriw sistemasın tolıq jańalaw, xalıq bilimlendiriwiniń barlıq tarawlarında bilimlendiriw sapasın arttırıw, mámleketimizdiń xalıq xojalıǵınıń barlıq tarawlarında isley alatuǵın jetik maman kadrlar tayarlap shıǵarıw ilajları názerde tutılğan. Sebebi hár tárepleme jetik bilimli kadrlardı tayarlap shıǵarmay turıp rawajlangan mámleket dúziw múmkin emes.

Ilim úyreniw salasınıń dáslepki basqışlarınıń biri bolğan ulıma orta mektepler, akademiyalıq litsey hám kolledjlerde mámleketlik tálim standartı talaplarına say belgilengen oqıw dástúrlerin sapalı túrde orınlaw xalıq bilimlendiriw tarawınıń eń aktual máseleleriniń biri bolıp esaplanadı. Sonlıqtan pitkeriw jumısınıń tiykarǵı máselesi sıpatında tábiyiy pánler ishinde, ásirese ximiya páninde ayırıqsha áhmiyetke iye bolğan. Elementlerdiń dáwirlik sistemasın jańa pedagogikalıq texnologiya tiykarında úyreniw temasın orta mekteplerde ótiw usılların kórip shıǵıw negizgi maqseti retinde alğa qoyıldı.

Pedagogtıń oqıwshı shaxsına bolğan insanıylastırılğan qatnasıǵı balalardı súyiw, olardıń taǵdiri insan qayǵırıwshı balalarǵa isenimniń joqarılıǵı, óz-ara birge islesiwdiń payda bolıw, sáwbetlesiw mádeniyatınıń joqarı dárejede bolıw, oqıtıwshılardıń tuwrıdan-tuwrı májbúrlewden waz keshiw hám kerisinshe unamli xoshametlewdiń ústinligi sebepli bilimlendiriw procesinen gózlegen maqsetke erisiw, balalar iskerliginde ushıraytuǵın kemshiliklerge shıdamlı bolıw, olardı saplastırıwıdıń en nátiyjeli jolların qollanıwda kózge taslanadı.

Jańa pedagogikalıq qatnasıqlardıń tiykarǵı mańızı dásturiy bilimlendiriwde kózde tutılğan nátiyjelerdi bermey atırgan májbúriy oqıtıwdan waz keshiw hám onıń ornına

-óz ara isenimge tiykarlangan talapshańlıq

-bilim beriw procesin nátiyjeli shólkemlestiriw arqalı oqıwshılarda qızıǵıwshılıq oyatıw hám sanalı tártipti payda etiw

-oqıwshılardıń bilim alıw procesin tabıslarǵa baǵdarlawshı tilektiń payda bolıwı

-ǵárezsiz hám erkin xızmetti shólkemlestiriw

-tiyisli talabalardı jamaat arqalı qollawdı ámelge asırıw áhmiyetli esaplanadı.

Jańa pedagogikalıq qatnasıqlardıń páyda bolıwı shaxsqa ayırıp qatnas jasawdı talap etedi. Bilim beriw procesin sholkemlestiriwde

-orta bilimli oqıwshıǵa qaraǵanda nıshanǵa alıwdan waz keshiw

-jeke insannıń eń jaqsı sıpatların anıqlaw hám onı rawajlandırıw

- jeke insannıń psixologiyalıq-pedagogikalıq diagnostikasın qollaw, qızıǵıw, talabı, uqıbı, baǵdarı, sapası, aqıl procesiniń ózgesheliklerini anıqlaw

-talim-tarbiya barısında shaxstın ózine tán ózgesheliklerin esapqa alıw

- jeke insannıń rawajlanıw dinamikasını kóz aldına keltiriw

- jeke insannıń rawajlanıwı baǵdarlamasını proektlew hám oǵan tiyisli ózgeriwler kirgiziw zárúr.

YUNESKO tárepinen tán alınǵan pedagogikalıq texnologiya aǵımı 30-jıllarda AQShda payda boldı hám 70-80 jıllarda barlıq rawajlanǵan mámleketlerdi qamtıp aldı.

Tálim teoriiyası hám ámeliyatında oqıw processine texnologiyalıq ózgeshelikti kirgiziw ushın 50-jıllarda birinshi qádemler taslanǵan. Olar óziniń kórinisin dástúriy oqıtıw ushın kózde tutılǵan kompleksli texnikalıq qúrallardıń jaratılıwında sáwlelenedi.

Pedagogikalıq ámeliyatta jańa usıl hám qurallardı jedel qollanıp atırǵanlıǵın baqlaw múmkin. Biraq bazı tálim formaları hám aktiv usıllar ornına bólinbeytuǵın tálimlik texnologiyalar zárúr. Lekin tálim processin texnologiyalı jobalastırıwdı hám rejlestiriwdi, tek texnologikalıq bilim, kónikpe hám joqarı klassifikaciyaǵa iye bolǵan oqıtıwshı ǵana ámelge asırıwı múmkin.

Texnologikalıq bilimler dizimi tómendegilerden ibarat:

➤ túsinikke iye bólim - texnologiyalastırıwdıń quramalıraq bolǵan tayıpa hám qaǵıydaların úyreniwge baǵdar;

➤ tálim texnologiyasınıń strukturalıq bólimi hám háreketleniwshi dúzilme - tálim processin boljaw hám jobalastırıw tiykarları haqqında túsinik;

➤ tálim texnologiyalarınıń kontseptual tiykarları - hár qanday tálim texnologiyası negizine pedagogikalıq hám psixologiyalıq pánler shıńında erisken pedagogikalıq ideya tiykar boladı;

➤ maqsetti belgilew - pedagogikalıq wazıypalar anıqlanǵan bolsa hám oqıw aktivliginiń juwmaqlawshı nátiyjeleri bir mánide sıpatlanǵan bolsa, baslanıw shártleri anıq bolsa, tálim processin joybarlastırıw múmkin;

➤ tálim beriw modeli – maqbul jol (usıl hám forma)lar hám qurallar jıyındısı - bar sháriyatlar hám belgilengen waqıtta obektin baslanǵısh halın ózgartiriw boyınsha gózlenip atırǵan nátiyjelerge erisiw kepilligi;

➤ basqarıwdıń jol hám qurallar jıyındısı-boljawlaw, jobalastırıw, rejelestiriw, shólkemlestiriw, qadaǵalaw hám bahalaw, sonıńday tezden ózgartiriw tuwrısında basqarıw juwmaǵın qabıl qılıw maqsetinde tálim processin úzliksiz hám muntazam gúzetiw-monitoring bolıp esaplanadı

Hár bir jol hám qural oqıtıwshı-texnolog tárepinen, ol intilip atırǵan, juwmaqlawshı nátiyjege erisiwge kórinerli qosqan úlesi tárepi menen bahalanıwı zárúr. Qaǵıydanı tallaw qıla turıp, itibardı tek oǵan emes, onı qollawdı názerde tutıwshı jaǵday yaki sháriyatlarǵa qaratıw zárúr. Qaǵıydalar ádette formula emes, basqarıw qásiyetke iye boladı, madomiki olardı qollaw múmkin bolǵan, tálim processin sháriyatında ayırım anıq emeslikler bar. Bunnan basqa, áwelde sol nárseni oqıw vaziyatıda qollap, jetiskenlikke erisken oqıtıwshı-ámeliyatshı yaki hámmege anıq bolǵan tálim beriw texnologiyasınıń muallifida, sonı qaǵıydasız ulıwmalastırıwdaǵı qátelikler tarqalǵan. Sheberlik sonda, barlıq túrli-tamanlıqtan bar sháriyat hám oqıw rejesinde berilgen waqıtta gózlenip atırǵan nátiyjege erisiwdi kepillikli támiynleytuǵın, sońınan bolsa onnan sol sháriyat ushın mas keletuǵın, tálim beriw texnologiyasınıń - jalǵız mazmunı jobalastırıw múmkin

bolatuǵın, xabar, qatnas hám basqarıwdıń sonday jol hám quralların bahalawı, parqlawı áhmiyetli.

Tálimdi texnologiyalastırıw ideyası jańalıq emes. Bunnan 400 jıl aldın chex pedagogi Yan Amos Komenskiy tálimdi texnologiyalastırıw ideyasın ilgeri súrgen. Ol tálimdi “texnikalıq” qılıwǵa baǵdarlaǵan, yaǵnıy hámme nárse nege oqıtılsa, jetiskenlikke iye bolsın. Nátiyjege alıp keliwshi oqıw processin, ol “didaktikalıq mashina” dep ataǵan.

Bunday didaktikalıq mashina ushın anıq qoyılǵan maqsetler; bul maqsetlerge erisiw ushın, anıq maslastırılǵan qurallar; bul qurallar menen qanday paydalanıw ushın, anıq qaǵıydalardı tabıw áhmiyetliligini jazǵan.

Tálim teoriiyası hám ámeliyatında oqıw processine texnologikalıq qásiyetti beriw ushın 50-jıllarda birinshi urınıslar qılıp kórilgen. Olar óz táriplewinshe dástúriy oqıtıw ushın toplamlı texnikalıq qurallardı jaratıwda tapqan.

Barlıq tálim hám tarbiya islerin pedagogikalıq texnologiya jolına ótgiw, mektep ámeliyatı pedagogikalıq processin ıxtıyarlı qurıw hám onı ámelge asırıwdan keskin burılısı tómendegilerdi ańlatadı:

➤ onıń hár bir bólim hám basqıshlarınıń izshil tiykarlanǵanlıǵı (tálim processin tártiplestiriw - anıqlanǵan hám tiykarlanǵan, islerdiń anıq tártibinen quralǵan bólimler - qatnas, xabar hám basqarıwdıń jol hám quralları bolıwı arqalı múmkin qadar rásmiyatshılıq);

➤ juwmaqlawshı nátiyjeni haqıyqattan tasqis qıla alıwǵa baǵdarlanǵanlıǵı;

➤ tálim processine bar sháriyat hám belgilengen waqıt ishinde qoyılǵan tálimli maqset hámde anıq nátiyjege erisiwdi támiynleytuǵın islep shıǵarıw texnologikalıq processiniń anıq jolǵa qoyılǵan, izshil, muwapıqlasqan qásiyetin beriw bolıp esaplanadı.[3]

➤ **Pitkeriw qániygelik jumısınıń maqseti:** Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar teması boyınsha úyreniletuǵın máseleler ximiya páninde basqa temalardı qaraǵanda bir qansha keńirek maǵlıwmatlardı qamtıydı, bul teoriyanı úyreniw ushın oqıwshılar ximiya pániniń dáslepki túsiniklerin ózlestirgen bolıwı, fizikanıń elektrlik qubılıslardı úyrenetuǵın tarawın hám

matematikaliq esaplawlardı qollanıw kónlikpelerine iye bolıwı kerek. ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar teması - keyingi ótiletuǵın temalardı ózlestiriw ushın dáslepki tayanısh bilimlerdiń biri bolıp esaplanadı, sonıń menen birge oqıwshılardıń ózlestiriwi ushın bir qansha quramalıraq bolǵanlıǵı sebepli bul temanı ótiw máselesin elede kóbirek úyreniw, sabaq ótkeriw jobaların islep shıǵıw, házirgi waqıtta paydalanıp atırǵan usıllardıń ishinen jaqsı effekt beretuǵın tamanların paydalanıw, al effekt bermeytuǵın táreplerin jetilistiriw ximiyanı oqıtıw metodikasınıń júdá aktual máselelerdiń biri bolıp esaplanadı.

Pitkeriw qániygelik jumısın orınlaw barısında elementlerdiń dáwirlik sisteması teması boyınsha oqıtıwshınıń hám sabaq ótkeriletuǵın kabinet, laboratoriyalardıń múmkinshiligi, oqıwshılardıń ximiya, fizika matematika hám basqada tábiyiy pánler boyınsha ózlestirgen bilim dárejesi esapqa alınǵan halda sabaqlardı jobalastırıw máselesin úyrenip shıǵıp, bul dizimdegi ázzi tamanlardı anıqlaw maqsetinde orta mekteplerde elementlerdiń dáwirlik sisteması temasın ótiw barısın baqıshpa-basqısh kórip shıǵıp, tema boyınsha tiykarǵı túsiniklerdi ótiwdiń izbeizligi, olardıń basqa temalar menen baylanısı qarap ótildi. Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar temasındaǵı tiykarǵı túsiniklerdi úyreniw boyınsha hár túrli zatlardıń ishinen elementlerdi ayırıp alıw, olardı gruppalaw, metall hám metall emeslerdi úyreniw. Sabaq waqıtında bul algoritmlerdi talqılap úyreniw dáwamında dáwirlik sistemadaǵı elementler tuwralı oqıwshılardıń túsiniklerin qalıplestiriwge, temanıń bul túsiniklerdiń arasınan qıyınshılıq tuwdıratuǵın tamanların anıqlap alıp, kemshiliklerdi ańsat, effektiv túrde saplastırıwǵa imkaniyatlar jaratıladı.

Jumıstıń dúzilisi hám kólemi. Pitkeriw qániygelik jumısı kirisiw, ádebiyatlardı sholıw, tájriybe bólim, 2 bap, juwmaq hám paydalangan ádebiyatlar diziminen ibarat.

1. Adebialarğa sholıw

Demokratialıq rawajlanıw jolına túsken biziń mámleketimizge joqarı maǵlumatlı, hár tárepleme rawajlangan kadrlar kerek. Respublikamızdıń tálim sistemasınıń «Tálim haqqındaǵı nızam» hám «Kadrlardı tayarlawdıń milliy baǵdarlaması» tiykarında didaktikalıq baslı wazıypamız jaslardı tárbiyalaw bolıp tabıladı.[1]

«Pedagogikanıń predmeti insan tábiyatı (baylanıslı bolǵan) hám oqıw-tárbiyalıq háreketleriniń jetiskenligi ortasındaǵı nızamlı qatnasıqlar esaplanadı». Bir qansha «tańlaw huquqı» ornına, ilmiy, tábiyatqa tiyisli pedagogika berilgen yaki insan tuwrısındaǵı anıq bilimleri tiykarına bar sháriyatlar ushın háreketleniwdiń jetik jolların ańlı jobalawdı usınıs etedi. Anıq, mashqalanıń bunday beriliwinde pedagogika «tájriybeni ulıwmalastırıw» ilimiy izleniw maydanına hám joqarı tiykarlı psixologiya – pedagogika injenerligine ózgeredi. Usı tekste TT - berilgen sháriyatta pedagogikalıq wazıypalarǵa jetik erisiw jolları esaplanadı. Berilgen sháriyatta biyimlilik – texnologianıń hár tárepleme dizimli belgisi. [1-2]

«Pedagogika ushın texnologiya mánisine ayırım, hesh násege uqsamaytuǵınlar, sonıńday oǵan texnik tákrarlanıw mánisin oylap tabıwǵa hesh qanday sebeb joq. Sheberligi boyınsha barlıq hám islep shıǵarıwlıq, sociallıq, insanparbarlıq hám texnologiya wazıypaların beriliwinde qabıl qılıw kerek» [1-3]

Pedagogikalıq texnologiya bul oqıw processinde texnikadan mazmunlı paydalanıw bolıp esaplanadı.[1-2]

Tálim-tárbiya processine zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıw eń dáslep pedagogikalıq qatnasıqlardı insanıylıqqa baǵdarlaw hám demokratıyalastırıwdı talap etedi. Óytkeni pedagogikalıq qatnasıqlardı insanıylıqqa baǵdarlaw nam demokratıyalastırıwdı ámelge asırmay turıp qollanǵan hár qanday pedagogikalıq texnologiya kútilgen nátiyjeni bermeydi. [1-2]

Pedagogikalıq texnologiya - oqıtıwshının ámeliy texnologiya texnologiya jumısına engiziwi múmkin bolgan, pedagaogikalıq sistema joybarı átirapında bir-biri menen tıǵız baylanıstaǵı pedagogikalıq izbe-iz shınjır komponentleri: tálim-

tárbiyanın maqseti, mazmunı, didaktikalıq processlerdiń shólkemlestiriw formaları, oqıtıwdıń texnikalıq úskeneleri, oqıwshı hám oqıtıwshınıń birgelikte islesiw jetik insandı qáliplestiriwde tiykarǵı roldi atqaradı. [1-3]

Oqıtıwshı - pedagogtıń arnawlı pánler tiykarların oqıtıwǵa baǵdarlangan ámeliy ortanı dástúriy emes formada shólkemlestiriw, tálim beriwde jetik ráwishte rejlestiriwge erisiw, kerekli rejelerden aqılana paydalanıp biliw kónlikpelerine iye bolıwı tálim alıwshılar tárepinen teoriyalıq bilimlerin puxta, shuqır ózlestiriw, olarda ámeliy kónlikpe hám jetiskenliklerdiń payda bolıwına kepillik beredi.[1-3]

TT - “tálim texnik quralları yaqi kompyuter tarawındaǵı” izleniwler emes; bul tálim processiniń jetiskenligin asırıwshı usulların analiz qılıw jolı menen, dúzilmeǵe keltiriw hámde jol hám materiallardı qollaw jolı menen, sonıńday qollanılatuǵın usıllardı bahalaw arqalı tálim processin eń maqul túsetuǵın principlerin anıqlaw hám jolların islep shıǵıw maqsetindegi izleniw esaplanadı”.
(Mejdunarodniy ejegodnik po texnologii obrazovaniya i obucheniya-London-Ńyu-York, 1978 g.)

80-jıllarda TT tuwrısında Rossiya alımlarınıń birinshi basparları payda boldı: «shet ellik tájriybeler házir bizde jaksı anıq bolmay turıptı. Lekin TT esigimizdi qaǵıp atır»

2.Material metodika

Pedagogikalıq texnologiya tálim beriwdiń texnik quralları yaqi kompyuterden paydalanıw salasındaǵı izleniwlerdey bolıp qaralmay, bálkim bul tálimli jetiskenlikti jetilistiriwshi ámellerde usınıw arqalı, joba hám materiallardı dúziw hámde qollaw, sonıńday qollanılıp atırǵan usıllardı bahalaw arqalı tálim processin principlerin anıqlaw hám eń qolaylı jolların islep shıǵıw maqsetindegi izleniwler bolıp esaplanadı.

Tiykarınan keyingi jılları islenip shıǵılǵan ulıma orta mektep oqıw baǵdarlamaları, sabaqlıqlar, menen Mámleketlik ámeliyat dáwirinde hám ximiyanı oqıtıw metodikası pánin ózlestiriwde úyrenilip shıǵıldı. Sonday-aq Nókis

qalasidagi 3-sanli orta mekteptin ximiya pani mugallimi Jiengul Ayapovalardin basshiliginda sabaq barisinda ameliy sinap korildi ham jaqsi natijelerge erisildi. S.Masharipov, I. Tirkashev. Kimyo. Akademik litsey va kasb xunar kollejlari uchun darslik. Toshkent «Oqtuvchi» 2002 yil, M.M.Abduxaeva, U.M.Mardonov. Kimyo. Akademik litsey va kasb xunar kollejlari uchun darslik. Toshkent «Ozbekiston» 2002 yil sabaqliglarini tiykarinda korip shigildi.

Modulli talim texnologiyalar tiykarinda «Titan toparshasi elementlari» temasi boyinsha oqiw processini modul ham texnologiyaliq kartalari islep shigildi. Aqliy hujim, Klaster, Insert, Venna diagrammasi, gurriin, korsetpe beriw, korsetiw, vidio usullari, didaktikalig oyinlardan domino oyini qollanildi, krossvordlar duzildi. Lektsiya tekstleri tayarlandi, tarqatpa materiallar, ekspert qagazi ham bahalaw olshemlari islep shigildi. Vizual materiallar tayarlandi.

I-bap. Tiykargı bólim

1.1. Házirgi waqıttaǵı ximiya pánin oqıtıwdıń áhmiyetli máseleleri

Hár bir jumıstıń jetiskenligi belgili jaǵdaylarǵa siyasiy baǵdardaǵı kóz-qaraslarǵa, onı orınlaw tájriybesine, sotsiallıq baza hám basqa kóplep faktorlarǵa baylanıslı. Jumıstı orınlawda orınlawshınıń usı jumıstı qay dárejede orınlay alıwı úlken áhmietke iye. Óziniń jumıs metodikasına úlken itibar bergen qániyge ǵana úlken nátiyjelerge erisedi. Oqıtıwshınıń tiykargı wazıypası oqıwshılarǵa bilim beriw, tárbiyalaw hám olardı ruxiy, dialektikalıq jaqtan rawajlandırıw. Hár qanday jámiyet óz aldına sociallıq hám ekonomikalıq rawajlanıwdı maqset etip qoyadı. Onı ámelge asırıw tálim sistemasın ózgartiriwden baslanadı. Jámiyettiń talaplarınan kelip shıǵıp, orta hám uluwma tálim mektepleri pán tiykarlarınıń elementar biliimlerin esapqa alǵan halda pán hám texnikanıń rawajlanıw dárejesinde dunya qaraslardı qalıplestiriw tiykargı hám sociallıq turmısqa tayarlaw. Sonday-aq estetik mádeniyatlı, ruwxıy hám deni saw barkamal áwladtı jetilistiriwdi támiynlewi zárúr. Onıń tiykargı bólimleri sıfatında qaraw múmkin. Sebebi bul sistemalar ximiyanı oqıtıw metodikasınıń psixologiyalıq tiykarların quraydı. Usıǵan tiykarlanıp, ximiyanı oqıtıw metodikasın oqıwshılarǵa tálim hám tárbiya beriwshi, olardıń dúnya qaraların rawajlantırıwshı pán dewimizge boladı.

Oqıwshınıń jası, jeke qızıǵıwshılıǵı, qábileti, jámiyet talapların esapqa alıwı, pán hám texnikanıń keyingi jetiskenliklerinen oqıtıw processinde paydalanıw, oqıwshılardıń hár tárepleme barkamal bolıp jetilisiwine járdem beredi. Ximiyanı oqıtıw metodikası pániniń oqıtılıwı talabalardıń kásiplik tayarlıqların, sabaq óte alıw qábileti, sabaq nátiyjesi hám oqıwshılar ortasındaǵı abıray-itibar barlıǵın belgilep berdi.

Ximiyanı oqıtıw metodikası páni psixologiya ham pedagogika sonday-aq tábiyiy hám siyasiy, gumanitar pánler menen tıǵız baylanısqa. Ximiyanı oqıtıw metodikasına filosofiyalıq, siyasiy, ekonomikalıq túsiniq metodların iyelew, oqıwshılardı pikirlew qásiyetlerinen xabardar bolıwı, turmıs tájriybesine iye bolıwı, lazım. Oqıwshı óz ústinde islep turaqlı ráwishte bilimlerin artırıp, oqıw

processin bekkemlep barıw zárúr. Oqıwshılar ushın oqıtıwshı ápiwayı maǵlıwmat beriwshi bolmastan, bálkim hár tárepleme ibrat bolıwı lazım.

Zamanagóy orta tálim mektepleriniń oqıtıw processinde óz áhmiyetli wazıypasın ámelge asıradı; tálim beriw, tárbiyalaw hám rawajlandırıw. Bul wazıypalardıń hár biri ayrıqsha ilimiy bilimler sistemasınıń úyreniw obektı esaplanadı. Tálim beriw wazıypasın didaktika, tárbiya wazıypasın tárbiya teoriyası, rawajlandırıw wazıypasın psixologiya úyrenedi. Ximiya pániniń ózi quramalı túsiniklerden ibarat sistema esaplanadı. Olar birgelikte jańa sistemanı payda etedi hám bul sistema ximiya oqıtıw metodikası dep ataladı.

Ximiyanı oqıtıw metodikasına pán sıfatında itibar beriw ushın joqarıdaǵı barlıq sistemalardı sol sepepli hár qanday mámlekettiń keleshegi tuwrıdan-tuwrı oqıtıwshılardıń pidákerlik miynetlerine baylanıslı.

Oqıtıwshı degen ullı atqa layıq bolıw ushın insan bul sózdiń qanshelli tereń mazmunǵa iye ekenligin seziwi lazım. Oqıtıwshı keleshek áwladtı qalıplestiredi, tárbiyalap kamalǵa jetkizedi. Sonıń ushın ol bul joldaǵı barlıq processlerdi óz waqtında anıqlay biliwi zárúr. Oqıtıwshı ushın siyasiy sawatxanlıqta úlken áhmietke iye.

Oqıtıwshı óz kásibiniń ustası bolıwı kerek. Lekin basqa ximik qanıygelerden parıqlı ráwishte, ximiya oqıtıwshısına ximiyalıq bilim hám qanıgeligin tolıq biliwdiń ózi jeterli emes. Óz bilimlerin oqıwshılardıǵa tolıq jetkize alıwı ushın oqıwshılardı jaqsı biliwi hám olardıń ruwxıyatına kirip barıwı, oqıtıw usılların tolıq iyellew oqıtıwdan kózde tutılǵan maqsetti tolıq sáwlelendire alıwı, oǵan erisiwdiń qural hám jolların jaqsı biliwi kerek. Hár qanday pán oqıtıwshısınıń oqıtıp atırǵan pániniń didaktikalıq bilimler tiykarına iye bolıwı bilim beriwdiń imkaniyatlarınan keń paydalanadı, pedagogikalıq hám psixologiyalıq bilimlerde tiykarlanadı. Oqıtıw processiniń nızamları hám ózlestiriw psixologiyasın bilmesten turıp, ximiyanı oqıtıw múmkin.

1.2. Ximiyanı oqıtıw metodıkası páninín tiykarǵı maqseti

Ximiya oqıtıwshısınıń wazıypası jas awladtı gárezsiz Respublikamızdı qurıwǵa tayarlaw menen belgilenedi. Oqıwshılardı házirgi zaman bilimleri menen qurallandırw mektebimizdiń eń áhmiyetli wazıypası bolıp hám bul ximiya oqıtıwshısına hám júklenilgen.

Oqıwshılardı ximiyanı oqıtıw processinde politexnikalıq tálim beriw dialektikalıq-materialistikalıq duńya kóz qarastı tiykarların payda etiw, Watandı qorgaw hám xalqtı qorgaw ruwxında tárbiyalaw mektep hámde ximiya oqıtıwshısınıń eń áhmiyetli wazıypası bolıp esaplanadı. Oqıtıwshı oqıwshılardı politexnikalıq tálim beriw maqsetinde:

1. Oqıwshılardı eń áhmiyetli ximiyalıq islep shıǵarıwlar menen tanıstıradı, házirgi zaman ximiyalıq islep shıǵarıwlarına tiykar bolǵan ilimiy principiardi óz aldına kórsetip ótedi.

2. Awıl xojalıǵı islep shıǵarıwdıń ximiyalıq tiykarların ashıp beredi.

3. Oqıwshılardı ximiya hám ximiya sanaatınıń jetiskenliklerin, sonıń menen birge, olardıń bunnan bilay tiykarınan qaysı jolda rawajlanıwın kórsetip beredi.

4. Ximiyanıń eń jańa jetiskenliklerin ámeliy ómirimizde qanday paydalanǵanlıǵına oqıwshılar itibarın qaratadı.

5. Oqıwshılardı eń áhmiyetli, ámeliy ómirimizde álbette zárúr bolatuǵın oqıw bilimlerin arttıradı.

6. Oqıwshılardı olardıń qolınan keletuǵın tálim-tárbiya maqsetlerine boysındırılǵan paydalı jumıslardı qaratıladı.

Oqıwshılarda dialektikalıq-materialistikalıq duńya kóz qarası tiykarların payda etiw. Zatlar, olar quramındaǵı ximiyalıq elementler, ximiyalıq ózgerisler hám zatlardıń bir-birine aylanıwına tiykarlanıp oqıtıwshı ilimiy dialektikalıq-materialistikalıq duńya kóz qaraları áhmiyetli tamanların oqıwshılardıǵa ashıp beredi, yaǵnıy tábiyattı bir-birinen ajıralǵan hám bir-birine baylanıslı bolmaǵan zatlardı, hádiyselerdiń shamalap alınǵan toplamı dep emes, al baylanısqan, bir pútın dep qaraw ekenligin oqıwshılardı isendiredi.

Oqıwshılar ximiya kursınıń kóplegen mısallarında (atom hám molekular, okisleniw-qálpine keliw reaksiyaları amfoterlik hám basqa mısallarında) zatlardıń ózinde hám bul zatlardı payda etken bólekshelerde ishki qarama-qarsılıqlar bolıp ótetuǵının, usı qarama-qarsılıq gúresi zatlardı sıpat tamanınan ózgeriwine alıp keletuǵının bilip aladılar: oqıwshılar ximiyalıq processlerde óz qásiyetleri tamanınan qarama-qarsı bolǵan reagentlerdiń metallar menen metalloidlardıń, kationlar menen anionlardıń, kislotalar menen tiykarlardıń hám usı sıyaqlılardıń óz ara tásir etiwiniń kórip baradı.

Solay etip oqıtıwshı ximiyanı oqıtıw processinde dialektikalıq-materialistikalıq duńya kóz qaralarındıń tiykarǵı ideyaların:

- a) tábiyattaǵı zat hám hádiyselerdiń óz ara baylanıslı ekenligin;
- b) tábiyattıń úzliksiz súwrette ózgeriwi;
- v) muǵdar ózgerisleriniń sıpat ózgerislerine ótiwi;
- g) qarama-qarsılıqlar birligi hám gúresiwi tuwrısındaǵı ideyaların oqıwshıǵa ashıp beredi.

Oqıtıwshı oqıwshılardı tábiyatqa ulıwma ilimiy, materialistikalıq kóz qarası:

- a) duńyanıń obektivligi;
- b) tábiyattıń materiallılıǵın;
- v) materiyanıń mańgiligi;
- d) duńyanı bilip alıw múmkinligin belgilep beriwshi ideyalardı áste-aqırın, pútın ximiya kursı dawamında túsindirip baradı.

Metodikalıq prinsipleri. – Oqıwshılarda dialektikalıq-materialistikalıq dúnya kóz qaraslar tiykarların payda etiw processi ózi bolıp esaplanadı: bul jumıstıń tabıslı bolıwı, dáslep tolıq ximiyanı oqıtıwdıń durıs qoyılıwına baylanıslı bolǵan.

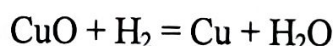
- Oqıwshılar zatlardıń ózin hám olar menen bolatuǵın ózgerislerdi qansha tolıǵı menen túsindirilse olardıń dialektikalıq-materialistikalıq juwmaqları sonsha túsiniǵı durıs boladı.

- Mektep ximiya kursında tariyxiy teoriyası kóz qarasında oqıwshılarda pánniń ózi haqqında tuwrı túsiniǵke iye bolıwı eń áhmiyetlisi bolıp qaladı.

- Tárbıya tamanınan alǵanda, ximiya kursında zatlardıń klassifikaciyasına tiyisli máseleler júdá ulken rol oynaydı.

- Oqıwshılarda dialektikalıq-materialistikalıq dúnya kóz qaraslar tiykarların payda etiw, mayda bólekshelerdiń hám pútin materiyanıń óz-ózinin háreketlerin bólekshelerdiń mexanikalıq túrinde bolıp qalmay, bul háreketleniw waqtında bólekshelerdiń sekiriwi menen (tosattan) bolatuǵın sıpat ózgeriw hám oqıwshılardıǵa dálillep beriw júdá zárúr.

- Ximiya oqıtıwshısı zatlardıń sekiriwi menen (tosattan) bolatuǵın sıpat ózgeriw processiniń birlik hám qarama-qarsılıqlar gúresi formasında kórsetiliwi oqıwshılardıǵa túsindirilip barıwı kerek.

Bul reaksiyada eki process mıs qálpine keledi, vodorod bolsa okislenedi, eki jaqlama tábiyat: mıs qálpine keltiriledi, al vodorod bolsa okisleniw menen birge, ózi mıstı qálpine keltiredi. Bul reaksiya processinde "qarama-qarsılıqlar gúresi" payda boladı.

Oqıwshılardı ilimiy-ateizm ruwxında tárbıyalaw -Ximiya sabaǵında ulıwma hámme ideyalıq tárbıyalıq jumıslar sıyaqlı, ilimiy-ateistikalıq tárbıya hám tábiyattıń ximiyada úyreniletuǵın qádiyselerdi materializm kóz qarası tamanınan izleniwler menen túsindiriledi, oqıwshılarda házirgi zaman ximiyasınıń hám ximiya sanatınıń tábiyat túrlerinde materialistikalıq kóz qaras tuwrı ekenligin, tastıyqlawshı jetiskenlikleri menen tanıtıwǵa tiykarlanǵan.

Ximiya oqıtıwshısı usıladı este hámme waqıt tutıwı kerek, zatlardıń qásiyetleri, ximiyalıq qadiyseleri, túsinikler hám nızamlar materializm kóz qarası tamanınan durıs túsindirilse, jaqsı ateistikalıq tárbiya haqqında sóz hám bolıwı múmkin emes.

Ximiya oqıtıwshısı, oqıwshılardı ilimiy ateizm ruwxında tárbiyalaw maqsetinde, áste-aqırın, tolıq ximiya kursı dawamında:

a) duńyada tábiyattan joqarı turatuǵın, tábiyattı basqaratuǵın óz aldına zat túrinde bolmaǵan ilaxiy kúshler bar. Duńyanı quday bar etken. Bizdi qorshap turǵan duńya sıpat tamanınan ózgermeydi, quday qálegen waqıtta qıyamet qayım boladı, degen túsiniklerdi ilim-pánge tuwrı emes ekenligin túsindirip beriw;

b) duńyanıń negizi materiya emes, al energiya, atomlardıń radioaktiv jemiriliwi waqtında materiya joq boladı: tábiyatta nızamlar bolmaydı; tábiyattıń zat hám qadiyselerin adam óz oyında klassifikaciyalaydı. Ximiyalıq processler atomlar hám molekula mexanikasında ibarat, dep tastıyıqlaytuǵın idealistikalıq hám mexanikalıq dawalardıń qurı gáp ekenligin ashıp beredi;

v) vitalizmniń idealistikalıq túsiniklerin-anorganikalıq hám organikalıq zatlar arasında birlik bar, ósimlikler hám haywanlar duńyası arasında baylanıs bar ekenligin, anorganikalıq tábiyat qatnasadı, degen ideyalardı, materiyanıń birligi ideyaların oqıwshılardıń ashıp beredi;

g) pánniń kúshin hám ilimiy biliminiń bar ekenligin - "duńyada bilip bolmaytuǵın zatlar joq, yaǵniy ele bilip alınbaǵan, pán hám praktika kúshi menen ashılatuǵın zatlar bar" ekenligi. Tábiyattıń hámme zat hám hádiyseleri óz ara baylanısqaqlığına hám bir-birin qurawı;

Ximiyalıq processler menen baylanısqaqlan barlıq diniy "sıyxırlıqlar" menen aldawı, olardı mámlekettiń siyasiy ómirinde aktiv qatnasıwınan shalǵıtıw maqsetinde, tábiyat hádiyselerin buzıwınan ibarat ekenligine: ximiya hám ximiya sanaatı rawajlangan sayın imkaniyattıń tábiyattı ózine boysındırıwına hám tábiyattan óz ámeliy maqsetleri ushın paydalanıwına oqıwshılardı isendiriw: dinniń ilimiy tekseriwlerine hám alımlardı qarsı gúresiwin kórsetiw kerek.

Bizñ mámleketimizde diniy túsiniklerge qarsı gúres dinge iseniwshilerge qarsı gúres dep qaralmaydı, ilimiy materialistikalıq duńya kóz qarasınıń ilimiy, diniy duńya kóz qarasında qarsı ideyalıq gúresi dep, insanlardıń házirgi zaman páni hámde texnikasında diniy túsiniklerin qutılıwına olarǵa járdem beriw maqsetinde alıp barılatuǵın gúres dep qaraladı.

Ximiya oqıtıwshısı ilimiy-ateistikalıq túsinik baǵdarında jumısın sistemali túrinde tolıq ximiya kursı dawamında alıp baradı, bunda tiykarınan tómendegi temalar hám máseleler paydalanıladı:

1. Zatlar hám olardıń ózgerisi
2. Molekulyar atomistikalıq táliymat
3. Ximiyanıń tiykarǵı nızamları
4. Hawa, kislorod
5. Janıw
6. Suw hám eritpeler
7. Azot hám fosfor
8. D. I. Mendeleeyvtiń elementler dawirlik nızamı hám dawirlik sisteması
9. Atomlardıń dúzilisi
10. Organikalıq zatlar

Oqıwshılardı ilimiy ateizm ruwxında tabıslı túrinde tárbiyalaw oqıtıwshınıń ózine-onıń óz jumısınıń áhmiyetli ekenligin túsiniwde, faktikalıq materialın biliwne, sonıń menen birge, bul jumıstı ótkiziw metodikasın jaqsı oylap alıwda hám oǵan itibar menen qarawǵa baylanıslı boladı.

Oqıwshılardı watandı qorǵaw, xalqtı qorǵaw ruwxında tárbiyalaw, jańadan kelip qosılǵan insańǵa tán bolǵan oyların olarda payda etiw. Ximiya oqıtıwshısı óz túsiniginde búgingi házirgi zaman texnikası tiykarlarına qızıqtırıp, keleshekte bilim alıw ushın jańalastırıp hámde keleshek ómirinde kerek bolatuǵın bilim hám jańalıqlardı oqıwshılardıǵa jetkiziliwi kerek. Sabaq beriw processinde oqıtıwshı:

1. Materialdı túsinikli, qızıqarlı etip bayan etiw.
2. Ximiyalıq eksperimentten keń paydalanıwı.

3. Oqıwshılardıń itibarın ximiyalıq ózgerislerin sırttan qızıqarlı tamanınan bul hádiyselerdiń belgilerine qaratıp barıw.

4. Oqıwshılardıń neler menen qızıǵıwına hámme waqıt itibar beriw.

5. Ximiyanıń teoriyalıq materialın taza jámiyet qurılıw máseleleri menen turaqlı baylanıstırıp alıp barıwı.

6. Ximiya hám ximiya sanatatınıń jetiskenliklerin aytıp túsindirip beriw.

7. Belgili ximik alımları hám ximiyalıq óndiristiń novatorların túsindirip beriw.

8. Biziń úlgi insanlarımızdıń Watanımızǵa sadıqlı túrde xızmet etip atırǵanın ashıp túsindirip beriw kerek.

II-bap.

2.1. Orta mekteplerde ximiyadan beriletuǵın bilimniń mazmunı

Bilimlendiriw sistemasınıń bilim beriw buwınında basqa pánler qatarı ximiya pání óz ornına iye. Ol tábiyat ilimleri sistemasına kirip biologiya, fizika, matematika, geografiya hám taǵı basqa pánler menen tıǵız baylanısta bolıp, oqıwshılar tábiyat tuwralı málim túsiniklerge iye bolıw basqıshlarında oqıtıladı. Házirgi dawam etip atırǵan 11 jıllıq orta bilim beriwde 7-11 klasslarda ótıledi.

Ózbekistan Respublikasında engizilip atırǵan 11 jıllıq mekteplerde ximiya pání 7-11-klasslarda oqıtıladı. Orta mekteplerde oqıtıwshılıq kásibine qániygeler tayarlanatuǵın joqarı oqıw orınlarında ximiyanı oqıtıw metodikası oqıtıladı.

Bul pánniń waziypası bolajaq oqıwshılardı óz qániygeliginiń mamanı bolıwǵa orta mekteplerde islew ushın bilim hám kónlikpeler beriwden ibarat. Oqıtıwshı ushın tek ximiyanıń ózin biliw jetkiliksiz, ol buǵan qosımsha oqıtatuǵın pánniń didaktikalıq tiykarların biliwdi oqıtıwshılardıǵa bilimdi jetkiziw metodların ózlestiriw zárúr.

Ximiyanı oqıtıw metodikası pánniń aldında bir neshe shártli minnetler turadı:

-oqıwshılardıǵa pándi úyretiwde oqıtıwshınıń maqset hám waziypaları anıqlanıwı, metodika ne ushın oqıtıladı degen sorawǵa juwap beriwi kerek;

- maqsetke hám didaktikalıq talapqa sáykes ximiya pániniń mazmunın anıqlaw yaǵniy nege oqıtıw kerek degen sorawǵa juwap beriwi zárúr;

-oqıtıwdıń metodların, quralların, formaların islep shıǵıw, demek qalay oqıtıw kerek;

-oqıtıwshılar tárepinen pánniń ózlestiriliwin úyreniw yaǵniy oqıwshılar qalay oqıp atır degen sorawǵa juwap beriwi zárúr.

Ximiyanı oqıtıw metodikası belgili izbe-izlikte úyreniledi. Dáslep orta mekteptegi ximiya pánin bilim beriw, tárbiyalaw hám rawajlandırıwshı xızmetleriniń mánisine qaraladı. Bul barlıq kurstı qamtıwshı jetekshi bloklar basqıshı boladı. Keyingi basqısh - ximiyanı oqıtıw processin shólkemlestiriw menen tanıstırıw. Buǵan ximiyanı oqıtıw metodları, quralları, formaları kiredi.

Lekciyalıq kurs penen birge tájriybe islew, esap shıǵarıw usılları menen de tanıstırıladı.

Ximiyanı oqıtıw metodikasınıń tariyxı ximiya pániniń rawajlanıwı menen tıǵız baylanısta bolıp kelgen. Lomonosov, Lavuaze, Dalton zamanınan atomistik táliymat júzege keliwden baslap, házirgi dáwirge shekem oqıtıw metodıkası jetilistirilip, tolıqtırılıp kiyatır. Ózbekstan Respublikasında jańa bilimlendiriw dástúrińiń engiziliwi menen orta mekteplerde oqıtıw metodıkası talaplarǵa sáykes rawajlanıwı zárúr. Ulıwma oqıtıw metodikasınıń rawajlanıwı ilimdegi úlken ózgerisler menen baylanıslı bolıp, sol dáwirdiń talabına sáykes ózgeriske, tolıqtiriliwlarǵa ushırap otırdı.

Demek, Ózbekstanda bilimlendiriw sisteması dúnyalıq qádiriyatlarǵa mas halǵa keliwi ushın pútkil dúnyalıq tájriybesiniń biziń jaǵdayımız ushın qolaylı bolǵan táreplerin ózine síndiriwi talap etiledi. Ximiyanı oqıtıw meterologiyalıq tiykarları da tap usı másele menen tıǵız baylanısta boladı.

Solay etip, házirgi zaman hám keleshek ushın ximiyanı oqıtıwda da aldınǵı tájriybelerdi úyrenip turmısqa engiziwden ibarat bolǵan jańa rawajlanıw tendenciyası orın alıw kerek.

Ximiyanı oqıtıwdıń bilim beriwshi, tárbiyalawshı hám rawajlandırıwshı wazıypaları. Oqıwshılarda dúnyaǵa kóz-qarasların qáliplestiriw basqıshları. Oqıwshılarda óz betinshe pikirlew qáiletin rawajlandırıw, differencial qatnas jasaw problemasın oqıtıw. Ximiyanı oqıtıw processin shólkemlestiriw, rejelestiriw. Aldınǵı metodikalıq usıllardı paydalanıw.

Oqıw páni sıpatında ximiya basqa pánler menen bir qatarda oqıwshılardı keleshek turmısqa tárbiyalaydı. Bul nárese oqıtıwdıń bilim beriwshi, tárbiyalawshı hám rawajlandırıwshı xızmetlerin birgelikte alıp barıw arqalı ámelge asırıladı.

Bul wazıypalardı ámelge asırıwda oqıtıwshı;

1. Oqıwshılar tárepinen ilim tiykarların (áhmiyetli ximiyalıq túsinipler, nızamlar, teoriyalardı) sanalı ózlestiriliwin támiynlew, ilim metodları menen tanıstırıw;
2. Ulıwmalıq-materialistlik dunya-qarastı rawajlandırıw;

3. Tuwrı siyasiy tárbiya beriw, miynetke, ilimge, tábiyatqa súyispenshilik, joqarı adamgershilik fazilet engiziw;
4. Oqıwshılardıń oylaw, pikirlew, óz betinshe islew ilimdi iyelew uqıplılıqların rawajlandırıw;
5. Xalıq xojalıgın ximiyalastırıwdıń tiykarǵı baǵdarları, islep shıǵarıwdıń tiykarǵı processindegi ximiyanıń roli menen tanıstırıw, bilim hám kónikpeni ámelde qollay alıw, kónikpesin qáiplestiriw, oqıwshılardı kásipke tayarlaw, sanalı ráwishte kásip tańlawlarına erisiw lazım.

Usı ulıwma maqsetlerdi ámelge asırıw ushın ilimniń aldınǵı jetiskenlikleri tiykarında bilim beriw, tárbiyalawda bir pútin usıldı qollanıw. Oqıwshılardı hár tárepleme rawajlandırıw zárúr. Ximiya páni oqıwshılardıǵa tábiyat haqqında ilimiy hám texnologiyalıq bilim beriw arqalı ekologiyalıq, ekonomikalıq, adamgershilik, miynet súyiwshilik hám taǵı basqa tárbiya beriw, olardıń qubılıslardı baqlaw, qabıllaw, túsiniw hám oylaw qábiletlerin rawajlandırıw maqsetin gózleydi. Bul pándi oqıtıw barısında ximiyalıń ilimiy negizlerin úyretiw, ámeliy jumıslardı islewge tayarlaw, laboratoriyalarda baqlaǵan qubılıs hám ózgerislerdiń mánisin túsine biliwin ámelge asırıw, ximiyadan alǵan bilimlerin basqa tábiyat pánlerinen alǵan bilimlerin baylanıstırıwǵa úyretiw, zatlar menen kórgizbe qurallar menen islesiw, alǵan bilim jáne kónlikpelerin jámiyetke qollana biliwge úyretiw, bilim hám kónlikpelerdi alıwda tırısqaqlıqqa, belsendilikke, ximiya boyınsha kásiplik baǵdar alıwǵa járdem beriw arqalı iske asırıladı.

Orta mektepte ximiyadan beriletuǵın bilimniń mazmunı, ilim jetiskenligi hám didaktikalıq talapqa say tańlap alınǵan ximiya iliminiń negizi - zatlar tuwralı bilim, ximiyalıq teoriyalar hám nızamlar tuwralı bilim, ximiyalıq óndiris tuwralı bilimlerden ibarat bolıp, onıń wazıypası da sonıń menen belgilenedi:

1. Tábiyat tanıw ilimleri arasında ximiyanıń tutqan ornın kórsetiw. Zatlardıń bir-birine aynalıwın atom molekulalıq dárejede qarap fizika hám biologiya arasında ornalasıp, fizikalıq ximiya, yadrolıq ximiya, geoximiya, bioximiya hám taǵı basqa ilim tarawların dúzedi.

2. Pánler aralıq baylanısı ámelge asırıp zatlardıń ximiyalıq qásiyetlerin úyreniwde fizikanıń metodlarınan, minerallardı úyreniwde geologiyalıq maǵlıwmatlardan paydalanadı. Al ximiya iliminiń jetiskenliklerin tiri organizmdegi fiziologiyalıq processlerdi molekulyar dárejede úyreniwge múmkinshilik beredi.

3. Tábiyattıń bir tutashlıǵın ximiya pánin minerallarda, tiri organizmlerde ximiyalıq zatlardan, al olar ximiyalıq elementlerden turatuǵınlıǵın kórsetiw menen dáliylleydi.

4. Ximiyalıq orta bilim beriwde zatlar tuwralı bilimlerdiń toplanıwı názerde tutiladı. Bir neshe millionnan aslam hám taǵı ashılıp atırǵan zatlardıń áhmiyetin túsiniw - ximiyalıq element, ximiyalıq reakciya, ximiyalıq óndiris túsiniwleri arqalı beriledi.

5. Ximiya kursın quraytuǵın túsiniwler toplamınıń hár biri bir neshe jeke túsiniwlerden dúziledi. Máselen zattıń qásiyetin biliw ushın onıń atom molekullıq dúzilisin biliw kerek.

6. Teoriyalıq túsiniwlerdi ámeliy tárepten tiykarlaw.

7. Orta mektepte ximiya iliminiń tiykarına jatatuǵın óndirislik materialdı anıqlaw. Oqıwshılardıń politexnikalıq tayarlıǵın arttırıw.

8. Tábiyattı qorǵay biliwge, ximiyalıq óndiristiń kóbeyiwine baylanıslı hawanıń, suwdıń topıraqtıń pataslanıwın boldırmaw, mineral baylıq, ósimlik dúnyasın qorǵawǵa kewil bóliw, ximiyaǵa jala jabıw menen sheklenip qalmastan onıń paydalı hám zıyanlı táreplerin ólshestire biliwge úyretiw.

9. Ximiya ilimin meńgeriwge, ıqlasın arttırıw bilim hám kónlikpeler alıwda belsendilikke úyretiw.

10. Ximiyalıq tildi úyreniwge, ximiyalıq ádebiyatlar menen islesiwge, ximiyalıq simvolika, nomenklatura, terminologiyanı jetik biliwin támiynlew.

Usı wazıypalardı orınlay bilgende ǵana oqıtıwshı ximiyanı oqıtıwdaǵı óz maqsetine erise aladı.

Ximiya sabagında oqıwshılardı dúnyanı biliw múmkinshiligi tuwralı isenim tuwdıradı. Ximiyada bul bay material bolıp, onı durıs ózlestiriw nátiyjesinde

dünyadağı bolıp atırǵan ózgerislerdiń sonıń ishinde adamzat tárepinen ámelge asırılıp atırǵan tábiyattağı global tásirlerdiń tup maǵanasın túsiniwge múmkinshilik jaratıladı.

2.2. Ximiyalıq táliymat hám nızamlardı úyreniw

Ximiyanıń tiykarǵı nızamların úyreniw, olardıń juwmaqların tájriybelerde sınap kóriw arqalı oqıwshılarga tábiyattıń birligi, onda bolıp atırǵan qubılıslar, ximiyalıq reaksiyalar jıyındısınan ibarat ekenligin túsindiriledi. Ximiyalıq sanaat tiykarların úyreniw arqalı ekonomikalıq, ekologiyalıq túsiniqlerge iye boladı.

Dúnyaǵa kóz-qarastıń oqıwshılarda qalıplesiwi bir neshe basqıshlarda ámelge asırıladı.

Birinshi basqıshta ayırıqsha idealıq qarastar kórip shıǵıladı (tayarlaw basqıshı). Bul pikirlerdi ulıwmalastırıwdıń tómenдеgi basqıshı esaplanadı. Máselen "Dáslepki ximiyalıq túsiniqler", temasında zatlar, olardıń qásiyetleri, muǵdarları, atom, molekula olardıń massaları tuwralı maǵlıwmatlar aladı. Qarama-qarsılıq haqqındağı túsiniqler ápiwayı hám quramalı zatlardı, metall hám metall emeslerdi úyreniwde, atom hám molekulanıń real barlıǵı bolsa atom-molekulyar táliymattı úyreniwde beriledi. Zatlardıń saqlanıw nızamı tiykarında materiyanıń joq bolmawı kórip shıǵıladı. Bul jerde ximiyalıq reaksiya muǵdarlıq hám sıfat táreplerine ajratıladı.

Ekinshi basqıshta materiya háreketiniń ximiyalıq forma dárejesindegi bir qatar qarastarı qalıplestiriledi. Bunda D.I.Mendeleevtiń dáwirlik nızamı hám sisteması tiykarında ximiyalıq háreket, elementlerdiń qásiyetlerin boljaw, tábiyat nızamınıń obektligi tuwralı túsiniqler aladı. Dáwirlik nızam haqqındağı bilim elementler hám zatlar qásiyetlerin dáslep anıqlaw inkanın beredi, hámde nızamınıń obektivligin hám onıń dunyanı anlawdağı áhmiyetin belgilep beredi.

Ushinshi basqısh. 10-11-klass temalarınıń aqırında udeallıq qarastar tereńlestirilip, jańa tema menen olardı toltırıp barıw menen oqıtıwshı hám oqıwshınıń birgeliktegi iskerligi payda boladı.

Tórtinshi basqısh. Udeallıq qarastar hám túsiniqlerdi filosofiyalıq dárejede ulıwmalastırıw, olardıń organikalıq ximiya hám 11-klass teması tiykarında

anıqlastırıw, rawajlantırıw, organikalıq birikpelerdi úyreniw arqalı ximiyanıń biologiya hám basqa tábiyat ilimleri menen baylanısın birligin kóredi.

Besinshi basqıshında oqıwshılarda materiya háreketiniń ximiyalıq forması haqqındaǵı túsinikler tábiyy pánler hám filosofiya dárejesinde belgili tártipke salınadı. Bul 11-klassta uluwma ximiya tiykarların uluwmalastırıp oqıtıw processinde ámelge asırıladı.

Solay etip, pánler aralıq genetikalıq baylanıslardı ózlestirip, dógerek dúnyanı úyreniw, oǵan ilimiy kóz-qaras qalıpleseıedi.

Ximiyanı oqıtıw barısında oqıwshılardıń aqıl-oyın rawajlandırıw, óz betinshe pikirley biliw qábiletin tárbiyalaw negizgi talaplardıń biri bolıwı zárúr. Pedagogikalıq teoriyalar kóz-qarasınan aqıl-oydı rawajlandırıw oqıtıw dárejesine oqıwshılardıń belsendilikke anıq bir maqsetke talpınıwına baylanıslı boladı. Psixologiyalıq kóz-qarastan ol bilimdi iyelew bilimdi jańa jaǵdayǵa qollanıw, logikalıq oylawdı qalıplestiriw menen belgilenedi.

Metodikalıq ádebiyatlarda oqıwshılardıń rawajlanıwı ximiyalıq bilimniń mazmunına sheshiwge úyretiw barısında ámelge asırılatuǵına kórsetilgen.

Oqıwshılardıń oylaw qábiletin rawajlandırıwda teoriyalar hám nızamlardıń áhmiyeti úlken. Oqıwshı baqlaǵan zatların salıstırıw arqalı uqsaslıq yamasa ayırmashılıǵın ajırata biliw, zattı ayında jeke bóleklerge bóliw (analiz) olardı qaytadan birlestiriw (sintez) arqalı tanıw. Áhmiyetli hám áhmiyetli emes qásiyetlerin ańǵarıw hám óz oyınıń durıslıǵın dálliley biliw arqalı logikalıq oylawın rawajlandıradı. Bunıń tiykarında málim juwmaqqa keledi.

Oqıwshınıń aqıl-oyın ximiya sabaǵında rawajlandırıw ushın temaǵa baylanıslı sorawlar, shınıǵıwlar, tapsırmalar dúziledi. Bul olardıń bir juwmaqqa keliwine kómekelesedi.

JUWMAQLAW

Bul pitkeriw qániygelik jumısında orta mektep ximiya sabaqlıǵına qoyılatuǵın talaplarǵa áhmiyet qaratılǵan.

Pitkeriw qániygelik jumısında tiykarınan tómendegilerge ayırıqsha itibar berilgen;

1.Ximiyanı oqıtıw metodikasınıń tiykarǵı máselelerine onda dásturiy oqıtıw menen berge házirgi zaman aldınǵı pedagogikalıq texnologiyalarǵada ayırıqsha itibar berilgen.

2.Orta mekteplerde ximiya pánin oqıtıwdıń maqset hám wazıypalarına keń toqtap ótilgen, Oqıtıwshınıń tiykarǵı maqsetleri (tálim beriwshi, tárbiyalawshı hám rawajlantırwshı) tárepleri ashıp berilgen.

3.Ximiya pánin oqıtıwda oqıwshılardı rawajlantırwsh tálim texnologiyalarına itibar berildi.

4.Ayırıqsha itibar ximiya sabaqlıǵına qoyılǵan didaktikalıq talaplarǵa qaratılǵan.

Oqıwshılardıń ximiyalıq bilimin asırıwda ullı oyshıllarımız, házirgi ilimiy jumıslar alıp barıp atırǵan ilimpazlarımızdıń ilimiy jumısları menen tanıtırılса maqsetke muwapıq boladı. Ózbekstanda ózbek ximiyasınıń rawajlanıwına úlken úlesin qosqan alımlarımız Abu Rayxan Beruniy, Ibn Sina, O.Sodiqov, S. Yunusov, K.Axmedov, M.Nabiev, Z.Salimov, N.Rizaev, S.Rashidova, U.Toshpolatov, isleri menen tanıtırıp barsaq maqsetke muwapıq boladı.

Uluwma tálim mektepleri oqıtıwshıları, mektepke shekemgi tárbiya mekemeleri tárbiyashıları, jas áwladtı watan súyiwshilik, insanılıq ruwxında tárbiyalaw ushın dáslep oqıw qollanbalarınan basqa túrli ádebiyatlardan hám turmıs tájriybelerinen paydalanadı.

ÓMIR QÁWIPSIZLIGI

Ózbekstan Respublikası Ministrler Keńesiniń 19.07.2011 j. №208 sanlı «Xalıqtı jer silkiniwler aqibetinde payda bolatuǵın ayrıqsha jaǵdaylarda (tábiiy hám texnogen túrdegi) háreket etiwge tayarlaw kompleks dástúrin tastıqlaw haqqında»ǵı qararı, Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrliginiń 22.07.2011 j. №310 sanlı buyrıǵın bassılıqqa alınıp hám orınlaw maqsteinde Ájiniyaz atındaǵı Nókis Mámleketlik pedagogika instituti rektoratı buyrıǵı (25.12.2012 j. №601 D/1) tiykarında «Ómir qáwipsizligi» pání barlıq tálim baǵdarları boyınsha talabalarǵa oqıw processinde úyretiw ushın, magistrlik dissertaciya jumısı hám bakalavr qánigelik pitkeriw-jumısların orınlawda pánniń huqıqıy tiykarları kirgizildi.

“Jámiyette puxaralardıń huqıqları hám erkinliklerin qorǵaw támiyinlengende ol huqıqıy, huqıqıy puxaralıq jámiyet boladı. Hár bir adam óz huqıqların anıq biliwi olardan paydalana alıwı, óz huqıqı hám erkinliklerin qorǵay alıwı lazım. Bunıń ushın dáslep mámleketimiz xalqınıń huqıqıy mádeniyatin asırıw zárúr” (I. Karimov. Ózbekstan XXI ásirge umtilmaqta, 31 – bet).

XX ásirdeń 60-jıllarınan baslap is júrgizip kelgen puxaralıq qorǵanıw sistemasınıń tiykarǵı wazıypası tınıshlıq dáwirinde hám urıs jaǵdayında mámleket xalqın jalpı qırǵın quralları hám basqa hújim qurallarınan qorǵaw, urıs jaǵdayında xalıq xojalıǵı obektleriniń turaqlı islewin támiyinlew hámde apatshılıq oshaqlarında qutqarıw hám tiklew jumısların óz waqtında nátiyjeli ámelge asırıwdan ibarat edi.

Biraq xalıq ómirine tek jalpı qırǵın quralları emes, bálkim basqa qáwip – qáterlerde qáwip salmaqta, olardı názerden shette qaldırıw hasla múmkin emes. Bular tábiyiy, texnogen hám ekologiyalıq qásiyetli ayrıqsha jaǵdaylar bolıp tabıladı.

1990–jıllarǵa kelip yadro urısı qáwipi kemeyip, biologiyalıq qurallardan paydalanıw sheklep qoyıldı, jańa – zamanagóy qural túrleri oylap tabıldı, olar adamlar ushın qáwipli bolmay, bálki ekonomikalıq obektlerdi isten shıǵarıwǵa

qaratılğan edi. Bulardıń barlıǵı puqaralıq qorǵanıw sisteması ornında jańa bir sistema dúziliw kerekligin dálilep berdi.

Puqaralıq qorǵanıw ornın iyelewi múmkin bolǵan iri kólemdegi ayırıqsha jaǵdaylarǵa áwelden tayarlıqtı támiyinlewshi jańa arnawlı mámleket sisteması iyelewi, ol tınıshlıq hámde urıs dáwirinde xalıqtı hám ayaqlardı ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵawı lazım edi. Bul sistema xalıqtı ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵaw hám qutqarıw jumısların ótkerip qoymay, basqa áhmiyetli ilajlardı: tábiyiy apatlardan qáwipli ayaqlar kartaların dúziw, seysmikalıq bekkem bina hám imaratlardı qurıw, qısqa, orta hám uzaq múddetli boljaw jumısların shólkemlestiriwi hám xalıq tayarlıǵın ámelge asırıwı lazım edi.

Usı orında jáne bir máseleni aydınlastırıp alıwǵa tuwra keledi. Ayırıqsha jaǵday degen ne, onnan xalıqtı hám ayaqlardı qorǵaw degende neni názerde tutıwımız kerek?

Ayırıqsha jaǵday-adamlar qurban bolıwı, olardıń den sawlıǵı yaqı qorshaǵan ortalıqqa zıyan tiyiwi, materiallıq shıǵınlar keltirip shıǵılıwı hámde adamlardıń turmıs sharayatınıń izden shıǵıwına alıp keliwi múmkin bolǵan yaqı alıp kelgen avariya, apatshılıq, qáwipli tábiyiy hádiyse yaqı basqa tábiyiy apatshılıq nátiyjesinde belgili bir ayaqta júzege kelgen jaǵday.

Xalıqtı hám ayaqlardı ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵaw – ayırıqsha jaǵdaylardıń aldın alıw hám olardı saplastırıp ilajları, usılları, qurallar sisteması, háreketler birlesigi.

Ayırıqsha jaǵdaylardıń aldın alıw – aldın ala ótkerilip, ayırıqsha jaǵdaylar júz beriwi qáwipin múmkinshiligi bolǵansha kemeytiwge, bunday jaǵdaylar júz bergen táǵdirde bolsa adamlar den sawlıǵın saqlaw, qorshaǵan tábiyiy ortalıqqa tiyetuǵın zıyan hám materiallıq shıǵınlar muǵdarin kemeytiwge qaratılǵan ilajlar kompleksi.

Ayırıqsha jaǵdaylardı saplastırıp – ayırıqsha jaǵdaylar júz bergende ótkerilip, adamlar ómiri hám den sawlıǵın saqlaw, qorshaǵan tábiyiy ortalıqqa tiyetuǵın zıyan hám materiallıq shıǵınlar muǵdarin kemeytiwge, sonday – aq ayırıqsha jaǵdaylar júz bergen zonalardı sheńberge alıp, qáwipli faktorlar tásirin toqtatıwǵa

qaratilgan avariya – qutqariv jumislari ham basqa keshiktirip bolmaytugin basqa jumislar kompleksi.

Xaliqu ham aymaqlardi ayriqsha jagdaylardan qorgaw tarawinda qoyilgan eri tiykarqi jumislardin biri–daslep Qorganiv ministriligi qasinda puqaraliq qorganiv ham ayriqsha jagdaylar basqarmasinin, son usi basqarma tiykarinda Ozbekstan Respublikasi Prezidentinin 1996 jil 4 marttagi PF–1378 Buyrigi menen Ayriqsha jagdaylar ministriliginin duziliwi boldi.

Ministrlik is jurgize baslagannan son xaliqu ham aymaqlardi ayriqsha jagdaylardan qorgaw tarawinin huqiqiy tiykarin duziwshi bir qatar nizam ham qararlar qabil etildi.

Ozbekstan Respublikasi nizamlari:

Xaliqu ham aymaqlardi tabiiy ham texnogen qasiyetli ayriqsha jagdaylardan qorgaw haqqinda (1999 jil 20 avgust) – 5 bolim ham 27 statyadan ibarat. Nizam xaliqu ham aymaqlardi tabiiy ham texnogen qasiyetli ayriqsha jagdaylardan qorgaw tarawindagi sotsial munasibetlerdi tartipke salad ham ayriqsha jagdaylar juz berivi ham rawajlaniwinin aldın alıw, ayriqsha jagdaylar keltiretugin shiginlardi azaytiw ham ayriqsha jagdaylardi saplastirwdi maqset etip qoyadi.

Puxaraliq qorganiv haqqinda (2000 jil 26 may) – 4 bolim ham 23 statyadan ibarat. Usi nizam puxaraliq qorganiv tarawindagi tiykarqi waziypalardi, olardi amelge asirwdin huqiqiy tiykarlarin, mamleket organlarinin, birlespe ham sholkemlerdin wakilliklerin, Ozbekstan Respublikasi puxaralarinin huqqlari ham majburiyatlarin, sonday – aq puxaraliq qorganiv kushleri ham quralların belgileydi.

Adamnin immunitet jetispewshiligi virusi menen keselleniwinin aldın alıw haqqinda (1999 jil 19 avgust)-13 statya. Nizamda AIJS keselliginin aldın alıw tarawindagi mamleketlik tamiyinlew, keselliktin aldın alıw boyınsha jumislardi qarji menen tamiyinlew, puxaralardin ham majburiyatlarina tiyisli maseleler korsetilgen.

Gidrotexnika inshaatlarinin qawipsizligi haqqinda (1999 jil 20 avgust) – 15 statya. Usi nizamnın maqseti gidrotexnika inshaatların joybarlastiriv, quriv,

paydalaniwǵa tapsırıw, olardan paydalaniw, olardı rekonstruktsiya qılıw, tiklew, konservatsiyalaw hám tamamlawda qáwipsizlikti támiyinlew boyınsha iskerligin ámelge asırıwda júzege keletuǵın minásibetlerdi tártipke salıw bolıp tabıladı.

Awıl xojalıq ósimliklerin zıyankesler, kesellikler hám jabayi ot-shóplerden qorgaw haqqında (2000 jil 31-avgust) -28 stat`ya. Usı nızamnıń maqseti awıl xojalıq ósimliklerin zıyankesler, kesellikler hám jabayi ot - shóplerden qorgawdı támiyinlew, ósimliklerdi qorgaw qurallarınıń adam den sawlıǵına, qorshaǵan tábiyyiy ortalıqqa zıyanlı tásiriniń aldın alıw menen baylanıslı qatnaslardı tártipke salıwdan ibarat.

Radiaciyalıq qáwipsizlik haqqında (2000 jil 31-avgust) – 5 bólim hám 28 statyadan ibarat. Nızamnıń maqseti radiatsiyalıq qáwipsizlikti, puxaralar ómiri, den sawlıǵı hám mal – múlki, sonday – aq, qorshaǵan ortalıqtı ionlastırıwshı nurlanıwdıń zıyanlı tásirinen qorgawdı támiyinlew menen baylanıslı qatnaslardı tártipke salıwdan ibarat.

Terrorizmge qarsı gúres haqqında (2000 jil 15-dekabr) – 6 bólim hám 31 statyadan ibarat. Usı nızamnıń maqseti terrorizmge qarsı gúres tarawındaǵı qatnaslardı tártipke salıwdan ibarat. Nızamnıń tiykarǵı waziypalari shaxs, jámiyet hám mámlekettiń suverenitetin hám aymaqlıq pútinligin qorgaw puxaralar tinishligi hám milliy tatiwlıqtı saqlawdan ibarat.

Qáwipli islep shıǵarıw obektleriniń sanaat qáwipsizligi haqqında (2006 jil 28-sentyabr`) – 23 stat`ya. Nızamnıń maqseti qáwipli islep shıǵarıw obektleriniń sanaat qáwipsizligi tarawındaǵı qatnaslardı tártipke salıwdan ibarat.

Ózbekstan Respublikasi MK (1997 jil 27 dekabr) №558-sanlı qararı «Ózbekstan Respublikasında ayrıqsha jaǵdaylardıń aldın alıw hám olarda háreket etiwde mámleketlik dizimi haqqında»ǵı qararı menen biykar etilip bul qarar qaytadan 2011 jil 24 avgustta Ózbekstan Respublikasi MK №242-sanlı «Ózbekstan Respublikasında ayrıqsha jaǵdaylardıń aldın alıw hám olarda háreket etiwdiń mámleketlik dizimi jumısların bunnan bilay jetilistiriw» haqqında qararı menen tolıqtırılıp qayta shıqtı.

Ózbekstan Respublikası (2011 jil 19-iyul) №208-sanlı qararı «Xalıqtı jer silkiniwler nátiyjesinde payda bolıw múmkin bolğan ayırıqsha jaǵdaylarda (tábiiy hám texnogen) háreket etiwge úyretiwdiń kompleks dástúrin tastiyıqlaw» haqqında qararı tiykarında barlıq orınlarda ayırıqsha jaǵdaylarda háreket etiyadıń kompleks dásturleri islenip shıǵılıp, oqıw mashqulatlari alıp barılmaqta.

Ózbekstan Respublikasi Prezidentiniń qararı:

Tasqınlar, sel aǵımları, qar kóshiw hám jer kóshkisi hádiyseleri menen baylanıslı ayırıqsha jaǵdaylardıń aldın alıw hám olardıń aqibetlerin toqtatıw barısındaǵı – ilajlar haqqında (2007 jil 19-fevral, PQ-585-sanlı). Tasqınlar, sel aǵımlari, qar kóshiw hám jer kóshki hádiyseleri menen baylanıslı jumislardı óz waqtında hám nátiyjeli shólkemlestiriw, sonday-aq olardıń aqibetlerin tezlik penen toqtatıw maqsetinde qabıl etilgen.

Ózbekstan Respublikasi Ministrler Kabinetiniń qararlari:

Ózbekstan Respublikası Ayırıqsha jaǵdaylar ministrliginiń jumısın shólkemlestiriw máseleleri haqqında (1996 jil 11-aprel, 143-sanlı). Qararǵa «Ózbekstan Respublikası Ayırıqsha jaǵdaylar haqqında»ǵı Nızam qosımsha etilgen. Ayırıqsha jaǵdaylar ministrliginiń tiykarǵı wazıypaları, huqıqları keltirilgen.

Ózbekstan Respublikası Ayırıqsha jaǵdaylarda olardıń aldın alıw hám háreket etiw mámleketlik sisteması haqqında (1997 jil 23-dekabr, 558-sanlı). Qarar menen Ózbekstan Respublikası Ayırıqsha jaǵdaylarda olardıń aldın alıw hám háreket etiw mámleketlik sisteması (AJMS) haqqındaǵı Nızam hám onıń dúzilisi tastiyıqlanǵan, ministrlik hám idaralardıń xalıq hám aymaqlardı ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵaw boyınsha funktsiyalari keltirilgen.

Ózbekstan Respublikası xalqın ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵawǵa tayarlaw tártibi haqqında (1998 jil 7-oktyabr 427-sanlı). Qarar mámleket xalqın hám aymaqlarin tábiyy hám texnogen qásiyetli ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵaw sistemasın rawajlandiriw maqsetinde qabıl etilgen. Qararǵa qosımsha keltirilgen «Xalıqtı ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵaw tarawında tayarlaw tártibi haqqında»ǵı Nızam Ózbekstan Respublikası xalqın ayırıqsha jaǵdaylardan qorǵaw tarawında,

sonday-aq ayriqsha jaǵdaylarda háreket etiwge tayarlıqtan ótip atırǵan xalıq toparların tayarlawdıń tiykarǵı wazıypaların, túrleri hám usılların belgileydi.

Tábiyy, texnogen hám ekologiyalıq qásiyetli ayriqsha jaǵdaylardıń sipatlaması haqqında (1998 jıl 27-oktyabr, 455-sanlı). Qarar menen tastiyıqlanǵan sipatlamaǵa muwapiq ayriqsha jaǵdaylar júzege keliw sebeplerine kóre texnogen, tábiyy hám ekologiyalıq qásiyetli, usı jaǵdaylarda zıyan kergen adamlar sanına, materiallıq zıyanlar muǵdarına hám kólemlerine qarap lokal, jergilikli, respublika hám transshegarali túrlerge bólinedi.

Ózbekstan Respublikasında adamlar hám haywanlardıń qutiriw keselligine qarsı gúresti kúsheytiw ilajları haqqında (1996 jıl 18-yanvar, 32-sanlı). Adamlar hám haywanlardıń qutiriw keselligine qarsı gúres ilajlarınıń nátiyjeligin asırıw, sonday-aq xalıq jasaw orınlarında iyt, pishiqlar hám basqa úy haywanların tártipke salıw maqsetinde qabıl etilgen.

Ǵalaba xalıqlıq ilajlardı ótkeriw qaǵıydaların tastiyıqlaw haqqında (2003 jıl 13-yanvar, 15-sanlı). Ózbekstan Respublikası aymaǵında ǵalaba xalıqlıq ilajlar ótkeriliwi waqtında jámaát qawipsizligin támiyinlew hám tártibin qorgaw maqsetinde qabıl etilgen.

Ayriqsha jaǵdaylardı boljaw hám aldın alıw Mámleket dástúrin tastiyıqlaw haqqında (2007 jıl 3-aprel, 71-sanlı). Ayriqsha jaǵdaylardıń aldın alıw hám aqibetlerin saplastırıw tarawında alıp barılıp atırǵan jumıslar ónimlilikin asırıw maqsetinde qabıl etilgen.

Joqarida kórsetilgen huqıqıy hújjetler tiykarında oqıw processinde talabalarǵa “Ómir qawipsizligi” pániniń barlıq baǵdarları boyınsha keń mániste túsiniqler berildi.

PAYDALANILGAN ÁDEBIYATLAR

- 1.Karimov I.A. Yuksak mánaviyat – yengilmas kuch. Toshkent, 2010.
- 2.Karimov I.A. Ózbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. Toshkent, 2012.
- 3.Karimov I.A. Barkamol avlod–Wzbekiston taraqqiyotining poydevori. Toshkent, 1997.
- 4.Barkamol avlod orzusi. Toshkent, «Sharq», 2000.
- 5.Ózbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T., 2001.
- 6.Ózbekiston Respublikasi Oliy oquv yurtlari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasi tuğrisidagi nizom. T., 2001.
- 7.Ózbekiston Respublikasi Davlat standarti. Oliy talim. Kimyo-5440400. T., 2002.
- 8.Matchanov A.T., Ibragimov M.M. x.b. Professor-oqıtıwshılarga esletpe. QMU., Nókis, 2010.
- 9.Matchanov A.T. Ibragimov M.M. x.b. Oqıw isleri boyınsha qollanba. QMU., Nókis, 2007.
- 10.Arutyunyan N.S. Arisheva E.A. Laboratorniy praktikum po ximii jirov. M. 1979.
- 11.Bezzubov M.P. Ximiya jirov. M . 1975.
- 12.Bektursinov B. Uteniyazov K. Íssledovanie lipidov semyan solodki goloy. Vestnik KKFAN UzSSR. 1983. № 1.
- 13.Bonner D.J., Varner D.J. Bioximiya rasteniy. M. Mir 1968g.
- 14.Vereshagin A.G. Bioximiya triglitseridov. M. Nauka 1972g.
- 15.Evstegneeva R.P., i dr. Ximiya lipidov. M. 1983g.
- 16.Plechkov B.P. Bioximiya sel`skoxozyaystvennix rasteniy. M. 1975
- 17.Sherbakov V.G. Ximiya i bioximiya pererabotki maslichnix semyan. M. 1977
- 18.Sherbakov V.G. Bioximiya i tovarovedenie maslichnogo sir`ya. M .1979
19. К. Расулов, О. Йулдошев, Б. Кораболаев. Умумий ва анорганик кимё. Т.: Укитувчи, 1996.
20. <http://www.pedagog.uz/>
21. <http://www.Ziyonet.uz/>
- 22.<http://www.istedod.uz/>

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti, Tábiyyıy pánler fakulteti, Ximiya oqıtıw metodikası kafedrası 4-kurs studentı Hasanova Muxayyonıń 5110300 – Ximiya oqıtıw metodikası tálim baǵdarı boyınsha bakalavr dárejesin alıw ushın «Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar», temasındaǵı pitkeriw qánigelik jumısına

S I N

Tábiyyıy pánler fakulteti 4-kurs studentı Hasanova Muxayyonıń jumısın taqlaw dáwirinde metodikalıq baǵdardaǵı jumıstı orınlawǵa meyillik bildirdi hám onıń qálewı boyınsha metodikalıq baǵdardaǵı tema berildi hám ol onı búgin tamamlap komissiya dıqqatına usınıp otır.

Hasanova Muxayyonıń pitkeriw qánigelik jumısınan maqseti bul jumıstı orınlawda jańa hám zamanagóy Texnologiyalarınan paydalanıp, orta mektep oqıwshılarınıń bilim baqlaw hám bahalaw, diagnostika qılıwdı ámelge asırıw tálim mazmunın anıqlaw hám onı jánede joqarı dárejege kóteriwe bolıp tabıladı.

Pitkeriw qánigelik jumıstıń rawajlandırıushı maqseti: oqıwshılarda sabaqlıq sonıń ushın bul jumıstıń áhimiyyeti júda úlken bolıp esaplanadı hám ximiya oqıtıwshılardıń tálim mazmunın basqarıw usılı menen qurallandıradı.

Juwmaqlap aytqanda ádebiyatlarda ximiya oqıtıwda axbarot kommunikacion texnologiyalarınan paydalanıp sabaq ótiwe tiyisli maǵlıwmatlar, bar máselen, atomlar hám olardıń yadrolarınıń dúzilisi, akademiyalıq liceyler, ulıwma tálim mektepleriniń joqarı klass oqıwshıları ushın da paydalı bolıwı mumkin dep oylayman

Ulıwma alǵanda, Hasanova Muxayyonıń 5110300 – Ximiya oqıtıw metodikası tálim baǵdarı boyınsha bakalavr dárejesin alıw ushın «Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar», temasında orınlanǵan pitkeriw qánigelik jumısı talaplarǵa juwap beredi hám joqarı baharǵa turarlı, al pitkeriwshiniń ózi bolsa usı tálim baǵdarı boyınsha bakalavr dárejesin alıwǵa ilaylıq dep esaplayman.

Sın beriwshi:

R. Qurbaniyazov

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti, Tábiyiy pánler fakulteti, Ximiya oqıtıw metodikası kafedrası 4-kurs studentı Hasanova Muxayyonıń 5110300 – Ximiya oqıtıw metodikası tálim baǵdarı boyınsha bakalavr dárejesin alıw ushın «Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar», temasındaǵı pitkeriw qánigelik jumısına

PIKIR

Hasanova Muxayyonıń, «Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar» temasındaǵı pitkeriw qánigelik jumısı boyınsha sabaqtıń maqseti anıq kórsetilgen bolıp, oqıwshı onı orınlawǵa umtılıwdıń zarúrligi, nátiyjede sabaq beriwi ushın onı jaqsı tarepte shólkemlestiriw, nátiyjede sabaqta oqıwshınıń barlıq múmkinshilikleri qalıplesiwi hám bunday talaba óziniń imkaniyatların ámelde qollanıwı úyreniledi.

Pitkeriw qánigelik jumisiniń orınlanıw barısında orta mektepte ximiyanı oqıtıwdıń hár túrli qásiyetlerin ótkende sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın hár túrli jollarınan, paydalanǵanlıǵı kórsetip ótilgen.

Kórsetilgen pitkeriw qánigelik jumısı rejege tiykarlanǵan hám isenimli nátiyjeler menen óz sheshimini tapqan hám reje tiykarında alıp barılǵan. Pitkeriw qánigelik jumısı, 2 bap, juwmaqlaw, paydalanǵan ádebiyatlardan hám 4 internet saytınan paydalanǵan.

Juwmaqlap aytqanda, talaba Hasanova Muxayyonıń, «Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar» temasındaǵı pitkeriw qánigelik jumısı hámme talaplarǵa tolıq juwap beredi dep esaplayman.

İlimiy basshısı ~~dozent~~

K.Reymov

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti, Tábiyiy pánler fakulteti, Ximiya oqıtıw metodikası kafedrası 4-kurs studentı Hasanova Muxayyonıń 5110300 – Ximiya oqıtıw metodikası tálim baǵdarı boyınsha bakalavr dárejesin alıw ushın «Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar», temasındaǵı pitkeriw qánigelik jumısına

S I N

Tábiyiy pánler fakulteti 4-kurs studentı Hasanova Muxayyonıń jumısın taqlaw dáwirinde metodikalıq baǵdardaǵı jumıstı orınlawǵa meyillik bildirdi hám onıń qálewi boyınsha metodikalıq baǵdardaǵı tema berildi hám ol onı búgin tamamlap komissiya dıqqatına usınıp otır.

Hasanova Muxayyonıń pitkeriw qánigelik jumısın maqseti bul jumıstı orınlawda jańa hám zamanagóy Texnologiyalarınan paydalanıp, orta mektep oqıwshılarınıń bilim baqlaw hám bahalaw, diagnostika qılıwdı úyreniw bolıp esaplanadı, oqıtıwda jańa pedtexnologiya usıllarınan paydalanıw hám qollanıwı haqqında túsiniqlerdi qalıplestiriw bolıp tabıladı.

Pitkeriw qánigelik jumıstıń rawajlandırıushı maqseti: oqıwshılarda sabaqlıq jáne qosımsha ádebiyatlar ústinde erkin islew kónlikpelerin, erkin pikirlep biliw qábiletlerin rawajlandırıw.

Juwmaqlap aytqanda mektepte mektepte bul jumıstı orınlawda jańa hám zamanagóy Texnologiyalarınan paydalanıp, orta mektep oqıwshılarınıń bilim baqlaw hám bahalaw, diagnostika qılıwdı úyreniw bolıp esaplanadı, oqıtıwda jańa pedtexnologiya usıllarınan paydalanıw oqıwshılarda jańa túsiniqler hám kónlikpelerdi qalıplestiriwde úlken áhmiyetke iye. Hámde kásip-óner kolledji, akademiyalıq liceyler, ulıwma tálim mektepleriniń joqarı klass oqıwshıları ushın da paydalı bolıwı mumkin dep oylayman

Ulıwma alganda Hasanova Muxayyonıń 5110300 – Ximiya oqıtıw metodikası tálim baǵdarı boyınsha bakalavr dárejesin alıw ushın «Orta mektep ximiya sabaqlıq mazmunına qoyılatuǵın didaktik talaplar», temasında orınlangan pitkeriw qánigelik jumısı talaplarǵa juwap beredi hám joqarı baharǵa turarlı, al pitkeriwshiniń ózi bolsa usı tálim baǵdarı boyınsha bakalavr dárejesin alıwǵa ılayıq dep esaplayman.

Ximiya oqıtıw metodikası
kafedrası docent:

qol tarbasın tastryqlayman

K.B. inspektor

M.Ajewa